

ARXIU

L'ascens de l'islamisme al Magrib

La llei islàmica i la república socialista, el colonialisme europeu i l'anticomunisme dels Estats Units: les claus d'una fugida cap a enrere.

Des de fa uns anys, l'ascens de l'islamisme a l'Àfrica del Nord és seguit amb inquietud per alguns analistes i mitjans de comunicació europeus, que veuen en aquest ascens un factor

de desestabilització social i política dels països de la riba sud de la Mediterrània. Aquests mesos, la cadena d'atemptats que viu França mostra que la guerra civil algeriana pot esquitxar alguns altres països de la regió i atènyer el cor mateix del nord. Davant d'això, hi ha el perill que a Europa s'imposin respostes xenòfobes i racistes i que oblidí que la repressió i la intolerància només aboquen a més terrorisme i més intolerància.

L'islamisme —o islamismes—, en la seva accepció de retorn periòdic als textos sagrats i a les fonts originals de l'Islam (l'Alcorà, els *hadits*, la *sunna* i la seva concreció en la *xària* o llei islàmica), sor-

geix de la necessitat de reinterpretar una realitat canviant d'acord amb el dret islàmic, en l'essencial definitivament codificat des del segle X, i amb uns principis que veuen la religió i la política com dos conceptes inseparables. A això, s'hi superposa tota una tradició de pensament que, al nord d'Àfrica, enllaça, de manera complexa, d'una banda, amb els grans moviments de renaixement àrab del segle XIX i primers anys del segle XX (Nahda, Salafiya), que formen als moviments independentistes uns signes d'identitat en oposició al sistema de valors imposat pel colonialisme, i, d'altra, amb el moviment reformista religiós i educatiu fundat a Egipte per Hassan al-Banna al 1928, els Germans Musulmans, destinats a convertir-se en la consciència crítica de l'arabisme socialista i laïcitzant del tercer quart de segle.

En el seu doble aspecte de retorn periòdic a les fonts sagrades i de recuperació d'una tradició cultural i de pensament di-

ferenciada d'Occident, l'islamisme no és cap novetat en la història de l'Islam. En tot cas, allò que resulta nou dels actuals islamismes és la "lectura política que proposen de l'Islam" (Bruno Etienne), o el fet que es preocupin "menys del renaixement espiritual o de la reforma ideològica" per centrar l'atenció en el "control d'una societat en vies d'aculturació i d'occidentalització" (Jacques Berque). I, en aquest sentit, l'ascens de l'islamisme és també l'expressió d'un fracàs: el d'un model de desenvolupament incapaç de garantir la superació de les diferències i de les desigualtats.

Crisi d'identitat. A la Mediterrània, les alternatives de creixement adoptades a la segona meitat del segle XX han portat a una creixent dissimetria entre el nord (subministrador de béns d'equipament, de productes manufacturats amb un elevat component tecnològic, i de turistes) i el sud (fornidor de primeres matèries i productes agrícoles, de béns de consum fets amb mà d'obra barata, i d'emigrants). Els mitjans de comunicació, els corrents migratoris i la curta distància d'espai i temps que separa ambdues ribes fan que la percepció de les desigualtats sigui molt acusada i que l'expansió dels valors i dels sistemes polític-econòmics occidentals sigui viscuda com una agressió a l'*Umma* (comunitat dels creients), és a dir, al marc cultural i religiós propi. Sumem a tot això el divorci que es dona entre les necessitats de la població i el fracàs dels projectes polítics que han intentat de combinar modernitat i arabisme i obtindrem una anàlisi radical, simple però populista: la solució de tots els mals de la modernitat/modernització és el retorn als fonaments de l'Islam polític ("l'Islam és la solució", proclamava el Front Islàmic de Salvació (FIS) en la campanya electoral de 1991), és a dir, a una organització política similar a la de l'idealitzat estat de Medina.

La història recent de l'islamisme al Magrib ens portaria als moments posteriors a les independències, quan l'arabització de l'ensenyament afavorí l'arribada de milers de professors d'àrab procedents d'Egipte i del Pròxim Orient, que escamparen el nou discurs islamista dels Germans Musulmans, revifat amb la pujada al poder de Nàsser, el "Nou Faraó". Aquestes llavors començaren a germinar durant la dècada dels 70, quan els islamistes, sovint amb la discreta connivència dels governs, expulsaren dels campus universitaris els estudiants i els moviments d'esquerres. Utilitzaren la violèn-

cia física i, sobretot, una àmplia xarxa solidària que, en canvi del "compromís religiós", proporcionava els mitjans que l'estudiant mitjà (o pobre) no trobava en les infraestructures universitàries: allotjament, menjar, vestit, classes de reforç, etc. Els islamistes gaudien també d'un avantatge ideològic clar: l'esquerra utilitzava un discurs crític que, en darrera instància, remetia al mateix univers cultural i de valors que el del govern; en canvi, el discurs islamista era crític amb el poder i atacava durament la modernitat importada d'Occident a partir d'un univers cultural i religiós propi, l'Islam. D'ací ve la "conversió" del moviment universitari, el pas de molts militants marxistes a l'islamisme i la substitució, en mítings i assemblees, de les fotografies de Lenin per la consigna *Al-là akbar* (Déu és el més gran). Paral·lelament, dos esdeveniments exteriors al Magrib incidiren també poderosament en l'expansió islamista: la Guerra del Yom Kippur (1973) i el triomf de Khomeini a l'Iran (1979). La primera constituïa la segona desfeta àrab en menys d'una dècada i molts musulmans interpretaren la victòria d'Israel com el premi a una comunitat que es mantenia fidel a la seva religió, quan l'*Umma* havia abandonat la tradició pròpia per adoptar models estrangers. La derrota significava també el fracàs de l'arabisme i la constatació que Occident s'estimava més d'abonar els jueus que no pas els àrabs. La victòria de Khomeini, en canvi, provava que, al laïcisme i al materialisme, s'hi podia respondre amb l'espiritualitat; que, a l'estat, s'hi podia oposar l'*Umma* i que la *xària* era preferible a la democràcia. Aquests valors, en teoria, no diferien dels que sustentava l'Aràbia Saudita de portes endins, però, en la realitat, tres qüestions importants separaven la via iraniana de l'islamisme conservador de Riad: el caràcter inicialment popular, participatiu, revolucionari i de masses del procés iranià, la seva clara

adscripció antiimperialista i antioccidental i, posteriorment, la decidida voluntat d'exportar la revolució islàmica a la resta de països musulmans que continuaven sota el doble jou de l'imperialisme (inclosos els règims àrabs socialistes) i del conservadorisme pro occidental wahhabit.

De l'islamisme a l'acció política.

La instauració d'una república islàmica al país que havia estat el principal bastió dels EUA a la regió del Golf Pèrsic i el seu forcejament posterior amb Washington (ocupació de l'ambaixada i segrest del seu personal durant més d'un any) alimentaren sentiments d'esperança i d'orgull entre els sectors més oprimits del món musulmà. El triomf de Khomeini capgirava l'escenari del Golf i, alhora, afavoria la decantació cap a actituds violentes i sedicioses dels grups islamistes radicals que, en la seva lluita contra la Nova *yahiliyà* (barbàrie), comptaven des de llavors amb el suport moral i material de Teheran. A Egipte, es vigoritzà de nou el missatge difós per Sayid Qubt a la dècada dels 60 i Sadat va perdre la vida a mans dels islamistes (1981), no sols per haver signat la pau amb Israel (Acords de Camp David, 1979) sinó també per haver traït els fonaments islàmics de la societat egípcia. Això no obstant, el context no era el més idoni perquè es produís un triomf de la via iraniana (islamització des de dalt) en els altres països àrabs o musulmans. En primer lloc, s'hi oposaven les monarquies conservadores del Golf, agafades en la contradicció entre fe, aplicació de la *xària* i ostentació d'una riquesa insultant davant la creixent misèria de molts països àrabs i musulmans i dels immigrants d'aquests paï-

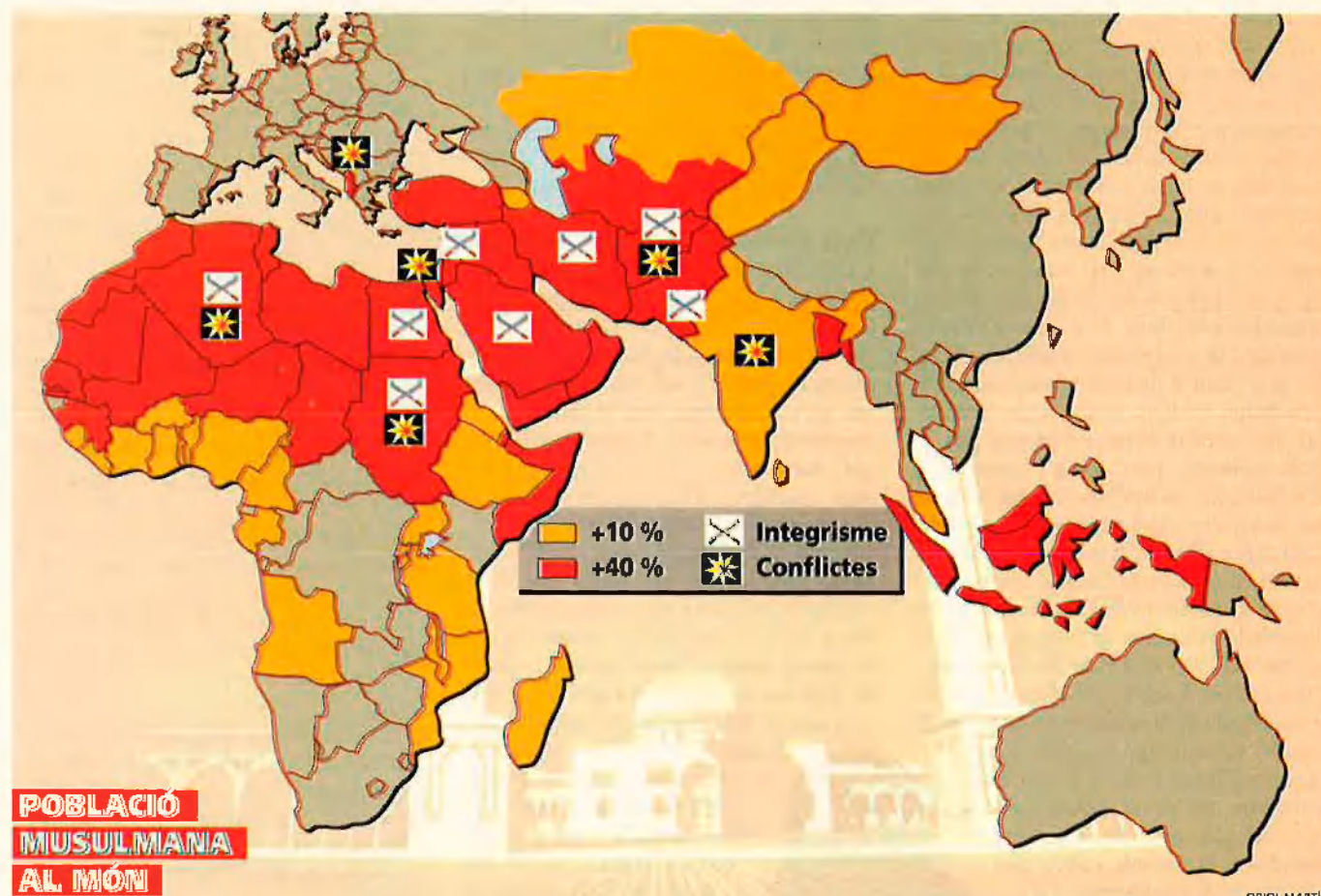
De Farrakhan al Senegal

Louis Farrakhan i el general Suharto només comparteixen la seva aparent fe en l'Islam. Farrakhan és l'exaltat líder de la Nació de l'Islam que va aconseguir, ara fa unes setmanes, de reunir quasi mig milió de negres a Washington en una jornada en la qual volien exaltar l'orgull de formar part de la comunitat afroamericana. El seu missatge, profundament racista, recordava alhora les campanyes del drets cívics, protagonitzades per Martin Luther King, i les reivindicacions més radicals dels Black Panthers —ara oblidats, després d'haver estat anihilats o fagocitats—. Suharto fa de l'Islam una interpretació més moderada, en un país, Indonèsia, de més de 180 milions, dels quals el 90% són musulmans. El general, en el poder des de l'enderrocament de Sukarno (1967), es deixa veure a la mesquita, però li agrada més de fer negocis. Encara té temps de declarar que convertirà Indonèsia en un nou dragó i de reprimir amb força els rebels del FRETILIN, del Timor oriental.

De Farrakhan a Suharto hi ha la mateixa distància que hi ha entre dues concepcions ben diferents de l'Islam. Enmig, hi tenim unes altres interpretacions islamistes, des del Bangladesh i el Pakistan, superpoblats, on les temptacions autoritàries sorgeixen amb força, a l'Índia, que tremola sota l'ofensiva del nacionalisme hinduista del Barathiya Janata Party. No podem oblidar tampoc l'Islam polític africà, especialment al Senegal, que es manifesta a través de les confraries; Nigèria, escenari d'enfrontaments periòdics amb l'integritat cristià; i el Sudan, que surt als diaris per la guerra amb el sudistes i les diatribes de Tourabi.

L'Islam també alimenta les emergents repúbliques asiàtiques de l'eximperi soviètic, Turquia, on el kemalisme laïcista és desafiat pel partit Refah, l'Iran, estigmatitzat com una república islàmica perversa, i l'Afganistan, amarat de la sang dels mudjàidins musulmans que no paren de barallar-se després de la retirada soviètica i de l'enderrocament dels comunistes.

A. C.

sos. En segon lloc, s'hi oposaven els EUA i l'URSS, que veien amenaçada la seva presència a la regió, i temien una potencial desestabilització de les repúbliques soviètiques musulmanes. La coincidència d'interessos conduí a la guerra: Saddam Hussein, que volia ser el nou home fort del Golf, hi va posar els soldats i s'encarregà de la feina bruta (inclosa la guerra química), els països àrabs exportadors de petroli van subministrar el capital i l'Occident i l'URSS la tecnologia militar. Per últim, la islamització des de dalt no podia triomfar sense una rígida jerarquia religiosa, inexistent als països de tradició sunnita, i la violència islamista es perdia en el buit, mancada de legitimació i de ressò popular. Tot el contrari del que succeïa amb els corrents islamistes que predicaven una reislamització de la societat (islamització des de baix) i que, fins a la Guerra del Golf (1990-91), comptaven amb el suport saudita que, en la seva lluita particular contra l'arabisme, finançava associacions religioses de caire moderat com l'Associació del Tablig pakistanesa, dedicada a la "Transmissió del Missatge i la Predicació", de gran influència al Magrib.

A la dècada dels 80, la crisi econòmica i la situació de deteriorament polític i social impulsaren el salt de l'islamisme a l'acció política. Al Magrib, el discurs islamista havia calat en amplis sectors de la població, com posaren en relleu les revoltes del "cuscús" o del "pa": Marroc (1981, 1984 i 1990), Tunísia (1983) i Algèria (1986, 1988 i 1991). Des de llavors, el poder ha utilitzat tot un ventall de mesures per impedir-ne l'ascens: al Marroc, Hassan II ha combinat el populisme religiós (construcció de la Gran Mesquita de Casablanca) i la tolerància amb la repressió (arrest domiciliari d'Abdessalam Yassín) i un control ferri de les mesquites; a Tunísia, Ben Alí ha optat per la persecució violenta del grup de Rachid Gannuchi; a Líbia, Gaddafi s'ha distingit per titllar de reaccionari i sotmetre a una intensa repressió l'islamisme; a Algèria, l'exèrcit ha respost amb un cop d'estat i la guerra a la islamització des de baix.

La mesquita, centre de dissidència. La història recent de l'islamisme a Algèria té bastant a veure amb la utilització d'un Islam oficial com a font de legitimació política de la revolució alhora que

procedia a la desestructuració de la religió tradicional que cohesionava la societat: supressió de les *mederses* franco-àrabs i substitució per l'escola fonamental que prioritzava la repetició i la recitació alcorànica en detriment de la *yitihad* (esforç interpretatiu); eradicació de les bases morabites, tradicionals i populars de l'Islam algerià; nacionalització dels béns *habús* (terres destinades al manteniment del culte i de les confraries); funcionarització dels ulemes, etc. A tot això, s'hi afegeix, des de mitjan anys 70, el fracàs del projecte socialista en la seva component modernitzadora: "La fallida econòmica del projecte socialista i el descrèdit moral de la classe política van proporcionar a l'islamisme les bases socials i ideològiques per a incrementar el seu poder" (Ignace Leverrier). Així, després d'una primera i negativa experiència violenta (grup de Buyali), l'islamisme opta per recuperar l'espai social tradicional de les mesquites (lloc d'oració, escola alcorànica, ambulatori, mercat, centre assistencial, etc.) i suplanter en les seves funcions un estat que fa fallida: al llarg de la dècada dels 80 proliferen, als barris més pobres de les ciutats, les mesquites "salvatges", és a dir,

no controlades pels ulemes-funcionaris de l'estat. D'aquesta manera la mesquita es converteix en àgora de dissidència política i de crítica al govern a mesura que el viu creixement demogràfic i la caiguda dels preus del petroli fan insostenible la situació econòmica i el deute exterior resulta insuficient per a mantenir els serveis públics i gratuïts (educació, sanitat, etc.). Paral·lelament, el conflicte de l'Afganistan proporciona el banc de proves a les opcions islamistes més radicals: militants pakistanesos recluten a les universitats angleses joves algerians, que després aportaran la seva experiència militar a la guerra civil d'Algèria. El règim de Kàbul, enemic de l'Islam, s'identificava amb el règim del Front d'Alliberament Nacional (FLN) i, alhora, el conflicte descobria la gran paradoxa: Occident combatia el règim de Teheran, però sostenia els seus aliats ideològics, els islamistes afganesos, que lluitaven contra l'Exèrcit Roig.

A final dels 80, la caiguda del comunisme a l'Europa de l'Est deixà el règim d'Alger sense referents ideològics i sense aliats econòmics. La reforma econòmica i la liberalització política de Benjedid ja no eren suficients per a afrontar el deteriorament social, polític i econòmic del país. Immillorable situació perquè el FIS engruixís les seves files amb el *Lumpenproletariat* dels suburbis de les ciutats, amb els rebutjats (joves amb estudis primaris, però, sense batxillerat ni feina: els *hitistes* (parats o "aguantaparets") i decebuts (licenciats en sociologia, ciències de l'educació o titulacions sense sortides professionals) del sistema, amb els científics i els comerciants, amb alguns notables de l'FLN, que intentaven d'assegurar-se el futur amb una doble aposta, amb les dones, que el FIS animava a acudir a les mesquites, i, fins i tot, amb els *xuhada* (fills dels màrtirs de la revolució) i els *mudjaidin* (antics combatents de la guerra d'alliberament), desencisats de les promeses mai complertes del govern. Al mateix temps, com descriu Leverrier, el FIS impregnavava tota la societat amb el seu missatge i procedia a islamitzar la vida quotidiana: adopció del *look* islàmic en el vestir, malgrat la manca de tradició al Magrib del *qamis* blanc, el turbant, el *hiyab* i el *xador*; segregació de la dona; moralització de l'oci (prohibició de la TV, de les antenes parabòliques, de la música rai, tan arrelada a la regió d'Oran, de la platja, del teatre i del cinema, de les cases de cultura, dels clubs nocturns i, sobretot, del ball, les begudes alcohòliques, la droga i el sexe). En positiu, el FIS encoratjava els

seus militants a resoldre les disfuncions socials, és a dir, a contribuir a la formació moral i religiosa del poble, a practicar la caritat, l'ajuda i l'assistència social (visita a malalts, atenció als necessitats), a organitzar el pelegrinatge a la Meca i l'oci als barris, etc. Al 1989 un fort terratrèmol va sacsejar la regió de Tipasa i posà a prova l'espessa xarxa social del FIS: en quaranta-vuit hores, els militants islamistes foren capaços de cobrir amb èxit molts serveis que el govern no podia afrontar.

Cap a la guerra civil. En conclusió, a final dels 80, existien a Algèria dos poders paral·lels i superposats, l'oficial i el del FIS. La situació, és clar, no podia durar indefinidament i esclatà, al 1988, en forma de vaga general, manifestacions, accions de pillatge contra els establiments públics i enfrontaments amb la policia. La

islamització des de baix, que ja havia fet acte de presència al 1984 en l'enterrament del xeikh Soltani, feia el seu primer forçament amb el govern. Chadli Benjedid hi reaccionà amb un breu estat de setge (6 a 12 d'octubre) i amb la promesa d'una reforma constitucional. El balanç de la revolta fou de cinc-cents a sis-cents morts. Poc després arribà la legalització del FIS i la victòria a les municipals del 1990. Un any més tard, el grup islamista impulsava una vaga general que obligà el govern a fer eleccions legislatives a final d'any. A la primera volta el FIS va obtenir 188 escons, el Front de Forces Socialistes 26 i el FLN 15. La nit de l'11 de gener l'exèrcit forçava la dimissió de Benjedid, iniciava la persecució dels seus militants i desfermava la terrible espiral de terrorisme-repressió que ha desembocat en una cruenta guerra civil.

Antoni Segura

Política musulmana

La unió entre estat i religió és el segell de l'evolució política als països de confessió islàmica. La democratització sembla demanar-ne el canvi.

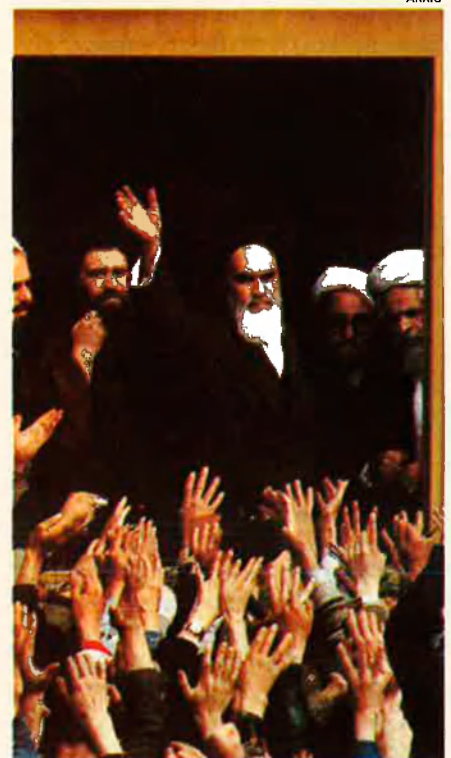

El triomf de la revolució islàmica a l'Iran, la relativa expansió de l'Islam en el món i, sobretot, els mètodes violents utilitzats per grups radicals islàmics agraden o inquieten, però no deixen indiferent ningú. L'Islam, una de les religions més nombroses, apareix com una ideologia extremista i amenaçant en un món que va perdent els seus valors. Caldria, doncs, dir alguna cosa sobre el significat de l'Islam i de l'islamisme per a esbossar un camí ple de dificultats conceptuals, deformacions i prejudicis.

L'Islam, una de les religions més nombroses, apareix com una ideologia extremista i amenaçant en un món que va perdent els seus valors. Caldria, doncs, dir alguna cosa sobre el significat de l'Islam i de l'islamisme per a esbossar un camí ple de dificultats conceptuals, deformacions i prejudicis.

Interpretacions. L'expressió de la fe musulmana és molt senzilla: Hi ha prou amb declarar en consciència el credo: "No hi ha més divinitat que Al·là". Això no obstant, el que la seua religió exigeix en la vida terrenal a un musulmà és més complex: orar cinc vegades cada dia, donar almoïna, practicar el dejú un més cada any, peregrinar a la Meca si els seus mitjans materials li ho permeten.

L'Islam, bàsicament, crida els fidels a

Khomeini. El règim iranià és conegut per la seua política de repressió.